

ЗМІНИ СОЦІАЛЬНИХ НАСТРОЇВ В ІМІГРАНТСЬКИХ КОЛЕКТИВАХ: ПРИЧИНИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРЕШКОДИ

На підставі залучення комплексу джерел подано масштабність виходу з іммігрантських колективів, здійснено об'єктивний аналіз мотивів виходу та простежено еволюцію ставлення більшовицького керівництва до даної тенденції.

Ключові слова: іммігрантські колективи, причини виходу з комун.

Діяльність іммігрантських сільськогосподарських колективів на території України в 20-ті роки ХХ ст. – цікава та малодосліджена сторінка вітчизняної історії. В березні 2011 року виповнилося 90 років з початку імміграційної кампанії з США та Канади в Україну, яка гармонійно вписувалась в пропагандовану більшовицькою владою ідею інтернаціоналізму, сутність якого зводилась до двох форм. З одного боку – це підтримка руху у вигляді участі у міжнародних організаціях і рефлексії сільської людності на міжнародні події, а з іншого – залучення іноземних спеціалістів до соціалістичного експерименту в радянському селі. Значна частина української громади у США повірила у позитивні наслідки соціалістичних перетворень, що спонукало українців у еміграції до масового переселення на батьківщину. Повернення «вимушених до еміграції» з капіталістичної країни до нової, вже соціалістичної, мало для більшовицького режиму важливе ідеологічне значення. Комуністичний режим намагався використати прагнення значної частини зарубіжної української громадськості до повернення на батьківщину з метою вирішення внутрішньо та зовнішньополітичних завдань. Переселення із провідної на той час капіталістичної країни до радянської держави мало підживлювати пропагандистське твердження про переваги нового суспільного ладу.

Проблематика іммігрантських сільськогосподарських колективів ніколи не була забороненою темою. Однак її об'єктивному вивченню перешкоджали догматичні стереотипи, надмірна політизація історичної науки, що призводило до спрощеності в аналізі проблеми. Окремі аспекти внутрішніх негараздів у середовищі іммігрантських комун знайшли своє відображення в працях та публікаціях Г.Я. Тарле [8], О.Л. Лещенка [5], М.І. Рибинського [7], однак дотепер проблема виходу з американізованих комун не була об'єктом цілісного наукового дослідження, що зумовлює актуальність її вивчення.

Метою дослідження є висвітлення своєрідних передумов та причин виходу з

іммігрантсько-реемігрантських комун упродовж їх перших років діяльності. Виходячи з мети, завданнями дослідження є: окреслення масштабів виходу з комун; визначення домінантних причин виходу; з'ясування особливостей розрахунку з вибулими членами; висвітлення ролі державних установ у справі врегулювання взаємовідносин між комунами й їх вибулими членами.

За неповними даними, які вдалось зібрати по розпорошених джерелах, маємо таку картину щодо тенденції виходу. З 1 березня 1922 р. по 1 жовтня 1923 р. з комуни «Джон Рід» вибуло 48 чол. і лише 22 чол. вступило. Фактичний приріст населення комуни відбувався за рахунок приїзду додаткових груп з Америки [15, арк.168]. Аналогічна схема поповнення колективу притаманна і комуні «Нива трудова». Якби не відбувався вихід зі складу комуни, то замість 69 чол. на 1 жовтня 1923 р. комуна нараховувала б 91 особу. За півроку з комуни вибуло 22 особи (8 родин). До осені 1924 р. з комуни «Хлібороб» вибуло 52 особи, з комуни «Червоний промінь» – 19 осіб [18, арк.117, 175, 183]. З червня 1923 р. по липень 1925 р. комуни «Хлібороб» залишило 18 членів. На 1924-1925 рр. з 42 членів комуни «Нива трудова» вибуло 16 чоловік. До 1925 року склад комуни «Комінтерн» зменшився на 12 членів, комуни «Червоний промінь» – на 29 трудових членів, а комуни «Червоний прапор» – на 49 чол. [20, арк.18-73] Систематизувавши вищенаведені дані по 6 колективах, матимемо близько 265 осіб, які вийшли зі складу комун. Разом з тим, дані, подані у звіті Комісії РПО від 28 серпня 1925 року, показують, що із загальної кількості прибулих з-за кордону 1045 чол. з моменту свого утворення і до 1925 р. зі складу 9 українських комун вибуло 228 чоловік (22%) [7, с.75]. Виокремлена з низки наведених даних у монографії Г. Тарле інформація показує, що з загальної кількості прибулих на територію України з-за кордону на 1 серпня 1924 р. 973 членів вибуло 249 чол. (25%) [8, с.218]. Якщо до отриманих нами даних додати кількість осіб, які вибули по тих 3-х колективах, інформація про які відсутня у звіті Комісії РПО, матимемо цифру в 331 особу. Різниця даних очевидна і може бути пояснена неточністю, пов'язаною з порушенням принципу систематичності надходження даних про іммігрантські колективи до Комісії. На нашу думку, це не остаточна цифра, яка може бути збільшена за рахунок введення у науковий обіг нових документів.

У перші роки після приїзду, частина іммігрантів, які залишали комуни, безперешкодно повертались за кордон і навіть отримували у цьому плані протекцію відповідних органів влади [4, арк.23]. На прохання ЦБ ТТД від 20 травня 1924 р. до Комісії РПО про необхідність вжити заходів для того, щоб духобор Антон Попов не міг виїхати за межі СРСР (після повернення мав намір вести пропаганду серед духоборців

проти їх переселення в Україну та Росію), резолюція Комісії була одностайною: «не маємо підстав для затримки» [3, арк.173]. Громадянам же СРСР в 1924 р. практично неможливо було отримати дозвіл на виїзд до Америки через заповнення квоти виїжджаючих.

Разом з тим, ідеї щодо обмеження поширення правдивих свідчень за кордоном, які загрожували дискредитацією ідеалізованої «радянської дійсності», шляхом утримання бажаючих до виїзду іноземців, вже виношувались компартійним керівництвом. Поступово вихід зі складу комун набув широкого розмаху. Загальнодержавні органи влади замість того, щоб надати внутрішнє оздоровлення комунам, боролись з результатами недоліків, більше турбуючись про утримання інформації в державних межах. З цією метою Постійна комісія РПО 2 січня 1925 р. розіслала виконкомам усіх іммігрантських комун циркуляр, яким повідомляла про факти поширення вибулими членами, які повернулись до Америки, інформації про причини свого виходу, зокрема, й про життя і роботу інтеркомун в СРСР, загалом. У свою чергу, Комісія РПО просила повідомляти їй про всі випадки виходів зі складу комун із зазначенням точного прізвища, ім'я, по батькові осіб й причин виходу. Передбачалось, що Комісія РПО буде повідомляти ТТДРР про всі ці випадки з метою «правильного висвітлення» питання в США [19, арк.275]. Тобто, вже з середини 1920-х років очевидно стає спрямованість влади на «фільтрацію» інформації, що поширювалась за кордон.

Питання про причини виходу реемігрантів зі складу колективів викликало інтерес у Комісії РПО. Вже в матеріалах першого обстеження іммігрантських комун в 1923 р. наказувалось детально розглядати усі випадки виходу іммігрантів з колективів. Паралельно з цим, більшовицьке керівництво шукало пояснення ситуації. Зокрема, у листі до Наркомзему України від 11 грудня 1924 року В. Смольянінов вказував, що до складу комун у США та Канаді часто потрапляють особи, для яких членство в комуні було способом повернення в Україну. Не маючи альтернативних шляхів рееміграції, під гаслом трудової допомоги зруйнованому господарству УСРР, вони вирішували приєднатись до комун лише з ціллю отримання дозволу на в'їзд до СРСР, безмитно провезти майно по пільговому залізничному тарифу, а після прибуття на місце – вийти з їх складу. Роблячи внески, вони таким чином намагались виїхати з Америки і створення трудових комун для них було лише приводом [19, арк.336]. За версією керівництва Комісії РПО, це було головною причиною масового виходу членів після прибуття в Україну. На підтвердження даної думки наведемо приклад, коли двоє членів комуни «Червоний промінь» Семен та Євстафій Ващуки, прибувши до комуни в листопаді 1924 р. пробули в складі колективу

лише 3 дні після чого направились до Київської губернії й не повернулись. Інші члени колективу вибули не проживши й півроку [20, арк.64].

Подібні факти дійсно мали місце в реемігрантській кампанії, проте вони не були детермінантами виходу. Подібне пояснення задовольняло більшовицьке керівництво, адже відвертало увагу від об'єктивних першопричин.

Для неупередженого з'ясування мотивів кардинальної трансформації поглядів членів комун, зупинимось детальніше на причинах їх невдоволення. Перш за все, різниця в переміні заняття і життєвих умов – від фабрики, заводу, шахти, міської культури в умови розореної країни – прямопропорційно відображалась пригніченим внутрішнім станом. Попри поінформованість реемігрантів з економічними складнощами України, реальний стан вразив їх. Після безпосереднього зіткнення з дійсністю, частина американізованих українців залишила комуну, мотивуючи своє рішення недостовірною інформацією про стан сільського господарства України, невідповідністю його реального стану уявному [20, арк.47, 73]. Певну дезінформацію у цьому плані вносили перші захоплюючі листи іммігрантів до ТТД.

Більшість комун прибула в голодні 1922-1923 роки і розташувалась в охоплених неврожаєм районах: Одеській та Катеринославській губерніях. Очевидно, часті неврожаї, всилу несприятливих природних умов, підсилені повною відсутністю агрономічного обслуговування і керівництва у веденні полеводства з боку місцевих та центральних органів, загострювали невдоволення. Члени комун погано знали місцеві умови сільського господарства і не володіли досвідом ведення великого господарства [13, арк.155.]. Переважна більшість комун не мали власного агронома і вели господарство без організаційного плану. Винними у даному недоліку були земельні й кооперативні органи, які безвідповідально ставились до своїх прямих обов'язків і не приділяли комунам належної уваги. При цьому, комуну були неземлевпорядковані й у них не існувало правильно поставленої сівозміни. Необізнаність комунарів з місцевими кліматично-земельними умовами, відсутність агрономічних керівників й досвіду, незважаючи на наявність потужного технічного обладнання, стали причиною збиткових галузей господарства [17, арк.110]. Дезорганізаційно при цих умовах на колектив впливало зловживання та слабка сільськогосподарська підготовка самих керівників комун. Невирішене питання із землевпорядкуванням та невідповідність кількості земельних угідь фактичним потребам комун, були об'єктивними передумовами, які негативно впливали на комуну. Таким чином, умови радянської країни перетворювали реемігранта з її прихильника, людини, прибулої з ціллю допомоги, на противника [6, арк.59].

Не останнє місце в комплексі проблем займало недостатнє обслуговування побутових та життєвих потреб членів та нестача коштів на ці потреби. Неналагодженість внутрішніх стосунків, незадоволення внутрішнім порядком, неорганізованістю, коли комуні були надані «самі собі», викликали у комунарів стан агресії, який в комуні «Ехо» вилився у вбивство комунара Фольца. Скоєння тяжкого злочину сколихнуло вищі урядові кола. 24 грудня 1923 р. замісник Наркомзему О. Одінцов звернувся до Херсонського ОЗУ з вимогою терміново отримати від слідчих органів вичерпні матеріали у справі вбивства й негайно переслати їх, разом з висновками ОЗУ, до Наркомзему [16, арк.126]. За вбивство виключили двох осіб. Хвороби доповнювали перелік приводів виходу з комун.

Неварто залишати поза увагою неналежний рівень організації праці. В іноземних господарствах оплата праці не залежала від її результативності. Не існувало відмінностей в оплаті праці кваліфікованого і звичайного працівника. Безумовно, цей недолік прямопропорційно відображався на господарських результатах комун.

Систематичне кількісне поповнення з-за кордону дещо підкріпляло комуні засобами виробництва, коштами і свіжими силами. Однак, подібні ін'єкційні підтримки не спроможні були зупинити процес виходу. До загальних умов об'єктивного характеру, які негативно впливали на розвиток колективів, можна віднести: тяжку безперервну роботу, брак спеціального харчування для хворих, слабку надію на гарне майбутнє, недостатню організованість технічної продукції і ринків збуту культур, скудне кредитування і невідповідність строків кредиту характеру виробництва, розчарування політикою більшовиків, непідготовленість до умов життя в комуні, вплив тяжких економічних умов [20, арк.1, 30, 68, 76; 14, арк.4; 25, арк.12]. До другорядних причин варто зарахувати слабкість обліку та неповне використання праці й засобів виробництва: наявні доволі значні, стосовно до господарської площі, запаси робочої сили і засобів виробництва використовувались далеко не у повному обсязі і недостатньо продуктивно.

Більш глибокі причини пов'язані з неповним землевпорядкуванням колективів. Затримки з виділенням іммігрантам землі та землевпорядкуванням створювали привід до незадоволення деяких іммігрантів. Між комунами та місцевими земельними органами виникала низка непорозумінь на ґрунті укладання договорів на землю та затягування передачі радгоспів у безпосереднє користування комун.

Окрім доволі різнопланово відображених у джерелах настроїв серед іммігрантів, крім побутових, кліматичних, фінансових, організаційних проблем, слід вказати на проблеми психологічного дискомфорту, вирішити які було набагато складніше, аніж вищеперераховані. Йдеться про мовну проблему, мовний бар'єр [23, арк.3].

Вищенаведені першопричини були виокремлені в ході аналізу загального устрою колективів. У цій площині наведемо перелік причин, на які вказували самі члени комун: скромна їжа у порівнянні з американською, довгий робочий день, відсутність розважальних заходів, відсутність річки й лісу в місцевості та відсутність комуністичної свідомості [18, арк.117].

Перераховані причини, з деякими винятками, можуть бути поширені і на комуну болгар-політемігрантів. Стосовно них вихід через слабку обізнаність з реальним становищем в Україні нехарактерний. Виключень зі складу комуні за весь час її існування до 1929 р. було лише 3 – за ледарство. В основному, комуну залишали за власним бажанням. На жаль, точних даних про кількість вибулих зі складу комуні членів віднайти не вдалось. Тим не менш, наведені нижчі дані дадуть нам доволі чітке уявлення про масштаби виходу. Так, показники на 1929 р. за стажем перебування у комуні виглядали так: до 1 р. – 37 чол., до 2-х – 11 чол., до 3-х – 9 чол., до 4-х – 4 чол., до 5-ти – 5 чол. (із них 3 болгар і 2 місцевих) [22, арк.51]. Отже, після сплину 5 років відсоток болгар-комунарів, засновників комуні, був доволі низьким. В основному, зі складу комуні виходила молодь віком від 20 до 36 років.

Таким чином, причини виходу з комун за своїм характером були різноманітними. Перш за все тут позначились промахи і поспіх при їх організації. Недостатня стійкість приїжджих перед неминучими в тих умовах труднощами також штовхала їх до виходу. 7 січня 1924 р. Постійна комісія РПО постановила «додатково ще раз офіційно повідомити російську колонію в Америці через американську робітничу пресу, що бажаючих переселитись до СРСР очікують умови тяжкої праці, ряд перешкод і ускладнень ...» [7, с.77].

Намагаючись «зміцнити господарства», Наркомзем вважав за необхідне включити до нормального статуту іммігрантських комун пункт, який би дозволяв колективам вносити зміни до параграфів 19 і 22 нормального статуту, за яким члену, який виходив зі складу комуні, внесене ним майно не поверталось [12, арк.7]. Об'єктивно, ініціювання зміни статутів у частині, що стосувалась вступного внеску, який відмовлялись повертати особам, що залишали склад комун, було здійснено з метою перешкоджання виходу з них.

У свою чергу, невдоволені порушенням їх майнових прав, реемігранти звертались до суду. У цьому контексті показовим може слугувати організований позов чотирьох колишніх членів комуні «Червоний промінь» до Херсонського окрземсуду з вимогою повернення їхніх пайових внесків загальною сумою 2625 дол., а також сплати коштів за виконану роботу. Херсонська комісія відмовила позивачам, які подали касацію до

губземсуду [20, арк.67]. 1 грудня 1924 р. відбулось засідання губернської судової земкомісії, яка відмінила рішення окрземсудкомісії й повернула останній справу для чергового розгляду. Проте, подібні рішення на користь вибулих іммігрантів приймалися рідко, тому і процент позивачів був доволі низьким. Так, на комуну «Нива трудова» з 16 колишніх членів лише один подав позов [20, арк.36].

Не знаючи правильності вирішення скарг, які подавали колишні члени іммігрантських комун, не володіючи необхідною законодавчою базою та не маючи законодавчих розпоряджень щодо судово-земельних дій, стосовно таких комун, Миколаївська окрземсудкомісія звернулась напряму до Ради праці та оборони СРСР в лютому 1925 р., минаючи відповідні органи УСРР, з проханням надати відповідні розпорядження й вислати законодавчі матеріали з питання іммігрантських комун, утворених в Америці. Замість того, щоб надати необхідну інформацію, за порушення «службової дисципліни і підпорядкування органів радянської влади» Миколаївській окрземсудкомісії було рекомендовано звернутись до відповідних місцевих органів і в подальшому уникати недотримання послідовності [19, арк.298].

Питання включення параграфу про зміну пунктів до статуту інтеркомун постало перед Комісією РПО весною 1924 р. при виробленні зразкового статуту для іммігрантських комун. Комісія РПО вирішила питання в позитивному руслі й наполягала на обов'язковому включенні згаданого пункту до іммігрантських статутів. Якщо НКЗ РРФСР виступав проти включення даного пункту, який суперечив принципам роботи з колективізації сільського господарства, то з боку НКЗ УСРР ніяких заперечень не зустрічалось [11, арк.1].

В своїй основі зміна параграфу 22 суперечила III статті Земельного Кодексу (допускається вільний вихід з комуні з правом отримання всього внесеного, крім живого й мертвого інвентарю), оскільки позбавляла членів колективів, які подали заяву про вихід, права забрати своє майно, членські внески і сільськогосподарський реманент. Такий стан справ визнавався неприпустимим, оскільки змушував переважну більшість членів знаходитись у складі комун під страхом бути позбавленим всього майна й залишитись без будь-якої компенсації у випадку виходу.

Отже, незадовільні умови існування, підсилені внутрішньо-колективними протиріччями, штовхали членів комун до виходу. При розрахунку з колишніми членами ради комун, у своїй діяльності, керувались нормальним статутом сільськогосподарської комуні, затвердженим Наркомземом 10 квітня 1922 р. з додатковим пунктом про об'єднання всього майна і паїв без права вимоги при виході члена про його повернення [1,

арк.105].

Зазвичай, розрахунок з членами, які прагнули залишити склад колективу, у більшості випадків, відбувався не на їх користь. Кошти, внесені ними ще за кордоном, дійсно не повертались. На свій розсуд ради комун видавали продовольство на 1-3 місяці й квиток до нового місця проживання. У деяких комунах мала місце видача певної грошової субсидії. З часом, коли каса комуни вичерпувалась – проїзд не оплачувався, а видавались лише особисті речі. В окремих випадках, за рішенням окружного суду, позивачам повертався лише реманент, а грошові внески залишались в касі комуни.

Необхідність нагального врегулювання питання виходу зі складу комун, з гарантією повернення грошових внесків, ставила Наркомзем перед потребою розроблення типового статуту комун. Лише 3 січня 1925 р. НКЗ України виніс своє рішення [19, арк.299]. Відповідно до зразкового статуту іммігрантських сільгоспкомун, прийнятого на засіданні Комісії РПО 16 березня 1925 р., член колективу, який вибував з комуни, мав право, не пізніше трьохмісячного терміну після затвердження річного звіту за звітний рік, в якому він вибув, отримати вартість вкладеного ним паю незалежно від того, чи був цей пай внесений грошми чи інвентарем за вирахуванням: а) падаючих на його долю збитків, б) витрат комуни на сплату його переїзду з-за кордону, а також за перевезення його майна. На отримання частини прибутку комуни, інших коштів і майна вибуваючий не мав права [10, арк.100].

Остаточну крапку в даному питанні поставила постанова РНК УСРР від 15 січня 1926 р. «Про повернення членських пайових внесків членам сільськогосподарських іммігрантських комун, вибуваючим з їх складу». Відповідно до постанови, в цілях забезпечення нормальних умов існування і діяльності іммігрантських колективів у межах України, РНК прийшла до висновку про обов'язкове повернення членам, які вибувають, їх пайових внесків [9, арк.16]. Крім того, встановлювався порядок розрахунку та строки виплати і повернення майна в індивідуальному порядку за згодою між останніми й комуною. У випадку недосягнення згоди, суперечка вирішувалась в загальному порядку районними судово-земельними комісіями, які повинні були розглядати ці справи позачергово.

Всі іммігрантські сільськогосподарські комуни були зобов'язані змінити відповідні пункти своїх статутів у відповідності з дійсною постановою в місячний термін. Зразковий статут 1926 р. закріпив це положення, передбачаючи повернення вибулим з комуни внесеного майна або його вартості за вирахуванням збитків, що припадали на їх долю [21, арк.9].

В 1926 р. комуна «Мигаєво» перейшла на нормальний статут, за яким члену колективу, який вибував, повертались кошти. Таким чином, відповідно до перерахунку, за всі роки комуна заборгувала вибулим членам 45000 крб. Ці кошти, відповідно до рішення загальних зборів комуни від 28 травня 1927 р., підлягали виплаті упродовж 5 років [2, арк.61, 65зв.]. З 68255 крб. вкладів членів комуни «Новий світ» 33528 крб. належали вибулим членам і підлягали поверненню [24, арк.13].

Отже, мотиви виходу з комун надзвичайно різнохарактерні, але всі вони за причинами свого виникнення є наслідком: незадовільного оперативного керівництва, ненадання реальної організаційно-господарської допомоги й агровиробничого обслуговування колективам з боку районних і сільських організації та незнання приїжджими дійсного стану й умов виробництва в комунах, неналежного планування господарських заходів. У результаті комплексу негативних тенденцій в господарствах іммігрантів велика кількість останніх опинилась перед фактами заплутаності в обліку, неправильної організації праці й розподілу наслідків господарювання, що відразу знайшло відображення у виході зі складу комун їх членів. Спроби компартійного керівництва адміністративними заходами утримати членів не увінчалися успіхом.

Джерела та література

1. Державний архів Одеської області (ДАОО). – Ф.Р-46. – Оп.1. – Спр.311.
2. ДАОО. – Ф.Р-1013. – Оп.1. – Спр.67.
3. Державний архів Російської Федерації (ДАРФ). – Ф.Р-364. – Оп.1. – Спр.23.
4. ДАРФ. – Ф.Р-364. – Оп.7. – Спр.5.
5. Лещенко О.Л. З історії сільськогосподарських комун канадських українців на Україні / О.Л. Лещенко // Український історичний журнал. – 1991. – №10. – С.58-69.
6. Російський державний архів соціально-політичної історії (РДАСП). – Ф.19. – Оп.3. – Спр.315.
7. Рыбинский М.И., Тарле Г.Я. О помощи трудящихся зарубежных стран советскому сельскому хозяйству (1921 – 1925 гг.) / М.И. Рыбинский, Г.Я. Тарле // Исторический архив. – 1961. – №4. – С.51-77.
8. Тарле Г.Я. Друзья страны Советов / Г.Я. Тарле – М.: Изд-во «Наука», 1968. – 371с.
9. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОУ України). – Ф.1. – Оп.2. – Спр.1692.
10. ЦДАВОУ України. – Ф.3. – Оп.1. – Спр.330.
11. ЦДАВОУ України. – Ф.3. – Оп.1. – Спр.2134.
12. ЦДАВОУ України. – Ф.3. – Оп.1. – Спр.4336.
13. ЦДАВОУ України. – Ф.Р-27. – Оп.4. – Спр.410.

14. ЦДАВОУ України. – Ф.Р-27. – Оп.4. – Спр.411.
15. ЦДАВОУ України. – Ф.Р-27. – Оп.4. – Спр.419.
16. ЦДАВОУ України. – Ф.Р-27. – Оп.4. – Спр.584.
17. ЦДАВОУ України. – Ф.Р-27. – Оп.5. – Спр.177.
18. ЦДАВОУ України. – Ф.Р-27. – Оп.5. – Спр.181.
19. ЦДАВОУ України. – Ф.Р-27. – Оп.5. – Спр.182.
20. ЦДАВОУ України. – Ф.Р-27. – Оп.5. – Спр.365а.
21. ЦДАВОУ України. – Ф.Р-27. – Оп.9. – Спр.272.
22. ЦДАВОУ України. – Ф.166. – Оп.8. – Спр.326.
23. ЦДАВОУ України. – Ф.559. – Оп.1. – Спр.56.
24. ЦДАВОУ України. – Ф.559. – Оп.1. – Спр.70.
25. ЦДАВОУ України. – Ф.3040. – Оп.1. – Спр.561.

Аннотація

На основании привлечения комплекса источников подано масштабность выхода из иммигрантских коллективов, осуществлен объективный анализ мотивов выхода и прослежена эволюция отношения большевистского руководства к данной тенденции.

Ключевые слова: иммигрантские коллективы, причины выхода из коммун.

Annotation

Based on the involvement of complex sources submitted the scale of the output from immigrant collectives, carried out objective analysis of motives out and traced the evolution of the attitude of the Bolshevik leadership to this trend.

Key words: immigrant collectives, reasons for leaving the communes.

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

**Сергій Алексєєв
(Київ)**

ДОКУМЕНТИ КРАЙОВОГО УПРАВЛІННЯ АРХІВІВ, БІБЛІОТЕК ТА МУЗЕЇВ ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ МУЗЕЙНИХ УСТАНОВ НА ТЕРИТОРІЇ РЕЙХСКОМІСАРІАТУ УКРАЇНА У 1942-1943 РР.

Розкрито діяльність Крайового управління архівів, бібліотек та музеїв з вивчення музейних установ на території Рейхскомісаріату Україна. Проаналізовано зміст